

**O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR
ILG‘OR PEDAGOGIK QARASHLAR VA ILMIY
YONDASHUVLAR**

Axmedova Mahliyo Ruziboy qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik qarashlar, ilg‘or ta’limiy yondashuvlar va ularning amaliyotdagi tatbiqi yoritilgan. Xususan, metakognitiv yondashuv, o‘zaro muloqotli o‘qish metodlari, raqamli vositalardan foydalanish hamda funksional savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalar tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *o‘qish savodxonligi, ilg‘or pedagogik texnologiyalar, metakognitsiya, raqamli savodxonlik, funksional savodxonlik, interfaol o‘qish.*

XXI asrda ta’lim jarayonining tub mohiyati o‘zgarmoqda: an’anaviy bilim olishdan ko‘ra ko‘proq o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, mustaqil fikrlash va savodxonlik darajasini oshirish masalalari dolzarb bo‘lib bormoqda. O‘qish savodxonligi — bu nafaqat matnni o‘qish, balki uni anglash, tahlil qilish, fikr bildirish va amaliy hayotga tatbiq etish qobiliyatidir. Ushbu maqolada o‘qish savodxonligini rivojlantirishda foydalanilayotgan ilg‘or pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Savodxonlik degan tushuncha jamiyatda keng tarqalgan va ko‘pchilik uchun tanish bo‘lib, u asosan insonning ona tilida o‘qish, yozish va asosiy matematik bilimlarga ega bo‘lishi kabi asosiy kognitiv (aql-idrok) ko‘nikmalarini anglatadi. Biroq, XXI asrda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, globallashuv jarayonlari hamda bilimlar hajmining keskin oshishi bilan savodxonlik tushunchasi ham yangicha mazmun kasb etmoqda. Endilikda bu tushuncha oddiy o‘qish va yozish bilan cheklanmay, insonning hayotiy kompetensiyalarini qamrab oluvchi kengroq ko‘lamga ega bo‘lmoqda.

Bugungi kunda xalqaro miqyosda faoliyat yuritayotgan nufuzli tashkilotlar zamonaviy inson uchun zarur bo'lgan asosiy kompetensiyalarni belgilab berishga harakat qilmoqda. Bu jarayonda raqamli savodxonlik, axborot savodxonligi, ilmiy savodxonlik kabi tushunchalar alohida e'tiborga olinmoqda. Ular bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro bog'liq bo'lgan jihatlari bilan zamonaviy shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojiga xizmat qiladi. Chunki raqamli dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun nafaqat matnni tushunish, balki axborotni tahlil qilish, undan samarali foydalanish, raqamli vositalardan to'g'ri foydalanish ham muhim ahamiyatga ega.

O'qish savodxonligi esa bu umumiy savodxonlikning eng muhim tarkibiy qismidir. U shaxsning o'z bilim va salohiyatini mustaqil rivojlantirishi, jamiyatda munosib o'rin egallashi uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalardan biridir. O'qish savodxonligi matnni tushunish, unga asoslangan holda fikr yuritish, matn ustida mushohada qilish va unga shaxsiy munosabat bildirish kabi qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Bunday savodxonlik nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi, balki butun umrlik o'rganishga asos yaratadi.

Boshlang'ich savodxonlik esa aynan o'qish va yozishni ilk bor o'rganish jarayoniga taalluqli bo'lib, bu bosqichda o'quvchilar tovush va harflarni tanish, ularni to'g'ri talaffuz qilish, so'zlarni tahlil qilish, ifodali va ongli o'qish kabi asosiy ko'nikmalarni egallaydilar. Ushbu bosqichda o'qituvchining vazifasi o'quvchilarda so'z boyligini oshirish, nutq madaniyatini rivojlantirish, tinglab tushunish, eshitish va matnga sezgirlik qobiliyatini shakllantirishdan iborat bo'ladi.

Ya'ni, savodxonlik zamonaviy jamiyatda faol ishtirok etish, kasbiy va shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun muhim shart hisoblanadi. Shu sababli, ta'lim olish imkoniyatlari ko'p jihatdan savodxonlik darajasiga bog'liq bo'lib, har bir shaxsda bu ko'nikmalarni shakllantirish va mustahkamlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Konstruktivistik ta'lim nazariyasiga ko'ra, o'quvchilar bilimni o'z faoliyati, tajribasi va ilgari o'zlashtirgan ma'lumotlar asosida quradilar. Bu yondashuvda o'qituvchi vositachi rolini o'ynaydi. O'qish savodxonligida bu metod o'quvchilarning

o'z fikrini erkin bayon qilish, matn bilan ishlash va interfaol munozaralarda ishtirok etish orqali savodxonligini rivojlantiradi.

O'quvchilarga o'z o'qish jarayonini rejalashtirish, nazorat qilish va baholashni o'rgatish orqali ularning savodxonligi chuqurlashadi. Masalan, "men bu matndan nima kutypman?", "qanday savollar tug'ildi?" kabi reflektiv savollar o'qish jarayonini faol qiladi.

O'quvchilarning fikr almashuvi, guruhda ishlashi, savollar berish va o'z qarashlarini himoya qilish imkoniyati ularning o'qish madaniyatini rivojlantiradi. "Think-Pair-Share" yoki "Reader's Theater" kabi usullar bunda ayniqsa samaralidir.

Axborot texnologiyalari vositasida interaktiv kitoblar, audiokitoblar, videomatnlar orqali o'qish savodxonligini kuchaytirish bugungi kunda muhim omilga aylangan. Onlayn platformalar (Quizlet, Google Docs, ReadTheory) yordamida o'quvchilar o'z o'qish qobiliyatlarini mustahkamlashlari mumkin.

Har bir o'quvchining yoshi, imkoniyati va qiziqishini inobatga olgan holda o'qish strategiyalarini ishlab chiqish ularning savodxonlik darajasini oshiradi. Ayniqsa, o'zlashtirishi sust bolalarga moslashtirilgan o'quv materiallari katta ahamiyatga ega.

O'qish savodxonligi o'quvchilarning matndan axborot olish, uni anglash va unga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish qobiliyatini shakllantiradi. Shu orqali ular:

matnda berilgan ma'lumotlarni o'z bilimlari va tajribasi bilan bog'lab tahlil qilish;

matn asosidagi xulosalarni mustaqil shakllantirish;

muallif bevosita aytmagan fikrlarni tushunish (tagma'noni anglash);

matn janri, tili, uslubi asosida muallif niyatini anglash va uni izohlashga o'rganadilar.

Shu bois, o'qish savodxonligi faqat matnni o'qib tushunish emas, balki uni tahlil qilish, sharhlash, baholash va hayotiy kontekstga moslashtirish kabi ko'nikmalarni ham o'z ichiga oladi. Bu esa zamonaviy ta'limda muhim bo'lgan tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda shakllanadigan o'qish savodxonligi darajasi ularning keyingi ta'lim bosqichlariga tayyorgarligini belgilovchi muhim mezon hisoblanadi. Yuqori saviyadagi o'quvchilar matndagi axborotni tushunish va uni amaliyotga tatbiq etishda ko'p yordamga muhtoj bo'lmaydilar. Ular o'z bilim va tajribasini kengaytirishda, turli manbalardagi ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlab topishda faol bo'ladilar.¹

Xulosa qilib aytganda, o'qish savodxonligini rivojlantirishda ilg'or pedagogik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Bunda o'quvchini faollikka undaydigan, mustaqil fikrlashga yo'naltiradigan, muloqotni kuchaytiradigan va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalashgan metodlar muhim ahamiyatga ega. Ta'lim tizimi ana shu metodlarni faol qo'llasa, nafaqat savodli, balki tafakkur qiluvchi, ijodkor yosh avlodni voyaga yetkazish mumkin bo'ladi. Shuni ham aytish joizki, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda o'qish savodxonligini shakllantirish va rivojlantirish — uzluksiz ta'lim tizimining eng asosiy va zaruriy tarkibiy qismlaridan biridir. Aynan shu bosqichda o'quvchining matnga bo'lgan munosabati, o'qish odatlari, tushunish va tafakkur qilish qobiliyatlari shakllana boshlaydi. Bu esa kelgusida ta'limning barcha fanlari bo'yicha muvaffaqiyatli o'zlashtirishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. QODIROVA D.X., MUXAMEDOVA S.I. – BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI METODIKASI. – TOSHKENT: TDPU NASHRIYOTI, 2021.
2. YO'LDOSHEV Q. – ADABIY TA'LIMNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI. – TOSHKENT: O'QITUVCHI, 2020.
3. YO'LDOSHEV Q. “ADABIY TA'LIM METODIKASI”. – TOSHKENT: O'QITUVCHI, 2020.

¹ Yo'ldoshev Q. “Adabiy ta'lim metodikasi”. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.